

Egy reformkori pápai diáklap, a Rózsa

KERPEL PÉTERNÉ

A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményének kéziratai között nem kis meglepetéssel fedeztünk fel egy a pápai diákok által összeállított folyóiratot az 1836-37-es tanévből. A *Rózsa*¹ szépművészeti folyóirat a pápai református tanuló ifjúság próbadolgozataiból nyújt válogatást, műfaji sokszínűség jellemzi. Epikát, lírát, sőt drámát is olvashatunk az egységes kötetbe összefűzött lap 'hasábjain', de megtalálhatók a hírlapirodalom sajátosságai: aktuális hirdetések, viccek, találós kérdések, rejtvények formájában.

A mindössze harminc számot tartalmazó kötet eredeti és másolt kézirat Császár István lelkész tulajdonából 1923-ban került a könyvtár kéziratállományába. Valószínűleg ekkor végezték el az oldalak számozását is, mindig csak a jobb oldalt jelölve, így 442 oldal terjedelemtől beszélhetünk. Az egyes lapszámok kötetbe rendezése viszont korábbi, ezt mutatják a rongált, préselt papír kötéstábla, valamint az utolsó oldalon álló bejegyzések, amelyek között az akadémikus Ballagi Mór neve is feltűnik, s egyéb, a Rózsából vett szerzői álnevek és műcímek (pl. Rényfi, Szirtfoki Remete stb.).

A lap fontos ismertetőjegye, hogy megjelent „minden héten egyszer Hétfőn”. Kézről kézre jártak a példányok, s amikor mindenki elolvasta, visszakerültek a szerkesztőkhöz. A 12. szám végén a következő hirdetményt olvashatták: „*Majd minden számjai Rózsánknak össze törve is piszkolva jöttek vissza: ezennel kéri a Szerkesztőség a' Nagy érdemű olvasó Urakat méltóztassanak nagyobb figyelemmel iránta lenni.*” (*Rózsa*, 140. o.)

Csak karácsonykor, húsvétkor és az év végi kötelező vizsgák táján telt el hosszabb idő az egymást követő lapszámok megjelenése között, ezért folyamatosan szerkesztettnek tekinthetjük a Rózsát. 1836. november 13. a lap első számának megjelenése, ettől kezdve 1837. április 24-ig, a 17. számig, Csilus János volt a szerkesztő. A 19. számtól, azaz 1837. május 22-től az augusztusi utolsó számig pedig Tóth Antal látta el ezt a feladatot. Kivételt képez a 18. szám, amely nem nevezi meg a szerkesztőt, nyilván ekkor zajlott a változtatás.

Nemcsak az ő nevüket ismerjük meg, hanem a seniort, Vály Ferencet is, aki felügyelte az ellenőrrel, Kun Pállal „s a közönséges tanító Urakkal”, a publicus praceptorokkal a lap összeállítását. A szerkesztő segédpartnerei között főként a publikáló diákok szerepeltek, így eredeti kézírásukkal láthatjuk a zsenyéiket. Néha olyan neveket is találunk a segédek között, akikről nem olvashatunk alkotást, valószínűleg szép írásuk miatt alkalmazták őket. Ma is csodálatra méltó az a műgond, amely-

¹ *Rózsa*, 1836-1837. 30 sz. 442 o. (Kézirat)

lyel a jól olvashatóság szempontját szem előtt tartva, nyomtatási lehetőség hiányában bejegyezték a gondolataikat.

A kor irodalmi ízlését tükrözi a címválasztás. Az almanach-líra virágkultuszát ismerhetjük fel abban a szimbolikában, amely az irodalmi alkotásokat nyíló virághoz hasonlítja. Bajza József, aki ez idő tájt az Auróra szerkesztője volt, így vallott erről a Kritikai Lapokban 1833-ban: „*Igenis tanít a poézis, tanít a regény, s tanítson is minden nagyra, nemesre szépre, de csak úgy, mint az a nyíló és hervadó virág, mely némán beszél és szótlán ábrázolja képét a leányka szépségének.*”

Amikor tehát a címlap belső oldalára egy-egy virágzó és bimbós piros színű rózsát pingáltak zöld levelekkel és a szárazon gondosan rajzolt tüskékkel, alkotásaikat kívánták jelképezni. Erre többször is történik utalás nemcsak a hirdetményekben, hanem azokban a bírálatokban is, amelyekkel egymás zsengeit igyekeztek kritika alá vetni.

A 17. számig tizennégyen, a következő tizenhárom számban pedig heten látták el publikációikkal a folyóiratot. Az alkotók munkáikat maguk választotta álnév alatt küldték a szerkesztőségbe, ennek oka a verseny tisztaságának megőrzése volt. A már említett szám végén a szerzők valódi nevének ismertetése előtt felhívást olvashatunk, amely azt kéri az ifjaktól, hogy kilétüket szigorúan tartsák titokban: „zárt levélen mellékeljék irományaikhoz”.

Az utolsó lapszám végén azoknak az álneveknek a megfelelői találhatóak, akik 1837. május 22-től szerepeltek a Rózsaiban. Hat olyan személy szerepelt, akik mindig publikáltak, bár különböző álneveken: Boross Mihály, Demjén Ferenc, Fekete János, Halka Sámuel, Szücs Dániel és Tóth Antal. A szerkesztésben történt változás és az alkotók számának jelentős csökkenése arra is utalhat, hogy e felsorolt ifjak kiváltak az eredeti csapatból, s átvették az irányítást. Tóth Antal szerkesztőbizottságához alkotóként sem csatlakozott nyolc korábban lelkes diák.

A Rózsa összes számát tekintve megállapíthatjuk, hogy együttvéve 15 személy publikált a lapban, együttesen 36 féle álnév alatt. Sajnos, néhány elnevezés megfejtésével adósok maradtak, pl. Ábrándffy, Soroksári, Buksai, ezeket a személyeket ma már nem lehet egyértelműen megállapítani.

Mielőtt bepillantánánk a hetilap olvasmányaiba, vessünk egy pillantást a környezetre, amelyben készült. A pápai önképzőkört Petőfi Sándor és Jókai Mór egyidejű jelenléte országszerte ismertté tette, számos tudományos igényű kutatás irányult a képzőtársaság létrejöttének és működésének feltárására, a két szépirodalmi géniusz tehetségének alakításában betöltött szerepére. Az 1841 tavaszán Tarczy Lajos tanár-elnök irányításával létrejött Képzőtársaság előzményéről máig keveset tudunk. 1843-ban az Athenaeum hasábjain beszámolót közöltek a pápai diákok önképzőkörük működéséről, s ennek előzményeiről. Ezt olvashatjuk: „*Bírunk mindazáltal egypár kötet kéziratot azon korból, mint az önmunkásság gyümölcsseit. Ezen gyűjtemény ívei hetenként jelentek meg és kerengtek a főiskolában, de a képződésnek ezen neme egyoldalú volt 's megszűnt.*” A pápai kollégium történetét feldolgozó ta-

nulmányában Bodolay Géza egy helyen említi a Rózst, mint „kéziratot verseskötet”, s feltételezi, hogy Bocsor tanítványaitól származik. Bocsor István a '40-es években szervezett olvasótársaságot diákjaiból, s ez az önképzőkör közvetlen előzményének tekinthető.

A Rózsa szépirodalmi folyóirat előkerülése pótolja a helytörténet számára azt a hiányt, amely a pápai diákság írásbeliségében az 1803-as Próbadarabok és az 1840-es évek önképzőköri alkotásai között fennállt.

A természettudományi, filozófiai, történelmi és bibliai tárgyú értekezéseket magyar nyelven felvonultató Próbadarabokkal rokonítja a Rózst a benne publikálók álneves szerepeltetése, de egyúttal különbözik is, hiszen az 1803-as keletkezéssű kézirat nyolc lelkes diákjának valódi nevét nem ismerjük. Közülük csupán egy foglalkozott költészettel, Lanti (Cs. Vitézhez, A' Poézisről). Céljuk „*Nem a' hírnév nemtelen vadászása, hanem önnön tehetségeink pallérozása.*” 1837-ben a Rózsa-ban ugyanez a gondolat így hangzik el: „*a gondolatok kicserélésében és közlésében lelkes öröm várja a csüggedhetetlen fáradozót.*”

Ez összecseng Tarczynak a Tavaszi zsebkönyv Előszavából jól ismert elveivel: „*az ifjak közti véleményközlés, eszmezsurlódás – azon kívül, hogy folytonos gyakorlás által a gondolatok elmondásában bizonyos bátorságot s ügyességet teremt – az egyes tárgyakról nézetet hatalmasan tisztítja, sőt némely tán örökre rejtve maradt magvakat is csírázásra bír.*”

Ha kitekintünk a pápai alma mater falai közül, s a diákság önművelődését vizsgáljuk a '20-as, '30-as években, az egymás után létrejövő diáktársaságok jelentőségét kell hangsúlyoznunk. Selmecen, Eperjesen, Késmárkon, Sárospatakon és Debrecenben működött már szervezett társaság. Debrecenben Péczely József 1828-ban antológiát nyomtatott ki a műveiből, a Pallos Debrecinát. A kollégiumi élet szervezőjeként a diákok költeményeit 1832-től 1836-ig zsebkönyv formájában közölték, ez volt a Lant. „*Nem a debreceni kör szellemében dolgoztak már, hanem az Aurorában, finomkodó, nyelvújítási szókincsel.*” – hangsúlyozza életrajzírója. Toldy Ferentől pedig azt is tudjuk, hogy „*házához hivogatta kitetszőbb tanítványait, olvasni, írni valót adott, munkáikat megigazgatta.*”, csakúgy, mint Pápan Tarczy, aki a német lírikusoktól válogatott verseskötetet szerkesztett Gyöngyök a német költészetből címmel, s rendszeresen bírta meg a diákjait fordítással, pl. Petrovicot is.

Folyóiratunknak az önképzőkörrel való közvetlen kapcsolatát bizonyítja az, hogy Dömjén Ferenc, Fekete János, Szücs Dániel és Halka Sámuel tevékeny részese lett a képzőtársaságnak. Boross Mihály, aki a jogi akadémiát 1841-re már elvégezte, a tiszteletbeli tagok névsorába vették fel. Érdekes módon, közöttük mindhárom irodalmi műnemnek megtalálhatjuk egy-egy domináns képviselőjét. Boross Mihály elsősorban epikával kísérletezik, Dömjén Ferencet a színpadok világa érdekli, Fekete János, Szücs Dániel és Halka Sámuel pedig a líra különböző műfajaival próbálkozik.

Boross Mihály választékos álneveken folyamatosan közölte alkotásait az első

számtól egészen az utolsóig. Írt elbeszéléseket, lírákat és verseket, rövid tréfás történeteket, sőt, találós kérdéseket is. A jogi tanulmányait folytató ifjú az egyetlen, akinek egész életében szoros kapcsolata lesz a hírlapirodalommal, nevét ezért is őrzi Szinnyei mellett az Új Magyar Irodalmi Lexikon. Szerkesztette a Kalauz című ismeretterjesztő és szépirodalmi hetilapot (1857. július–1858. június), a Társalgót (1857-ben), a Székesfehérvárt (1876-tól) és a Fehérvári Híradót (1880–1883 között). Álnevek alatt publikált a Pesti Divatlapban és az Életképekben, de sosem használta a Rózsabelieket. Eleinte ő is versekkel próbálkozik olyan népdal-szerűvel, mint az Egy hattyú fürdött... kezdetű, meg a Barátság, szerelem, melynek megszólítottja Boris, a kedves. Később papírra vetett versei is hozzászólnak, így A' Távolság és a Kyprisz Ajándéka címűek is. Kacagatóan szellemes élménybeszámolója immár epikus formában a Csókvágy. „Az ő bájos tekintete, az ő deli termete [t.i. Borcsáé] úgy meglepett, mint Sáska az Aegyptomi földet” – vallja a szerelmes ifjú, aki hol Széplényinek, hol Robosorinak, vagy Lényfinek írja magát.

Elbeszélései sorát A' szerelmesek sírja vagy a' ... című nyitja meg, amelyben két szerető szívet, Bettit és Károlyt „egy rossz német ivadék, Grósz Cili” szakít el egymástól. A szerelmi bánatában belehaló lány alakja rokon Vörösmarty Szép Ilonkájával. „Mint a' viruló Rózsa mellyet nyilo korán a' fereg megrág, lassanként veszve díszét el hervad – így sorvada el a' belgyötremlék alatt a' szép Betti.” (Rózsa, 145. o.)

A német, mint negatív figura szerepeltetése a kor irodalmi alkotásainak bevett eljárása volt, a korai romantika vad természeti képei is beszivárogtak a tájleírásba: pl. „morgó zivatar tépi gyököstül ... a tölgyet” Az almanach-líra finomkodó stílusa szólal meg a Bettivel kapcsolatos közlésekben, pl. „itt szokott a deli Betti virág sorai közt andalogva órákat tölteni”. Nem nélküli azonban a szerző a népies műdalkok jellegzetes képi világát sem pl. „Rózsa nyílott léptei után”. Elbeszéléseit vázlatosan említve jelezzük, hogy gyakran szerepeltet temetőket, sírokat és kísérléteket, s teszi ezt stílusosan Siromynak nevezve magát.

A Jégleány és a Csontváz elbeszéléscímek egyúttal a főszereplőket is megnevezik, akik furfangos úton, félelmetes körülmények között próbálják hatalmukat gyakorolni az élők felett. Rémmegénynek is beillenének, nem csoda hát, hogy a publikum meggorrolt, s bizonyára többek véleményét vetette papírra a névtelen bíráló, amikor ezt kérdezi: „*Sirormy Úr mindég sirokkal vesződik, tán nevével ragadt rá ezen bús képzelgés?*” (Rózsa, 415. o.) Nem hagyta szó nélkül ezt Boross Mihály, s bizonyára része volt abban, hogy a helyesírási hibák kijavítása személyeskedésé fajult. A téma ugyan még sokáig kísértett a magyar irodalomban, elég csak Eötvös: A megfagyott gyermek című versére, vagy Petőfi rémmegényére, A hóhér kötelére gondolnunk.

A Rózsában publikáló lírikusok közül Fekete Jánost illeti meg a sorban az első hely, mivel mint író, költő ma is számon tartjuk a nevét. Verseiről Arany János írt bírálatot. Számos német nyelvről való fordítása mellett kiemelkednek szonett-kísérlétei, a Panasz és a Vigasztalás. Műfaji megnevezésként a Virág Benedek óta

használt hangzatka elnevezés áll. Szentimentalista hangulatiság és a biedermeier eszmeiségének sajátos ötvözetét nyújtja az első szonett, elvágyódás és a jelen boldogtalanságából a csöndes halálba, mint álmovilágba: „... *édes vágyimat még feltalálom / Ha lány ölébe zár csendes halálom*”. Nem idegen ez a biedermeier bécsi ízlésvilágától sem, csakúgy, mint a bordalokból kölcsönzött életbölcesség, a pillanatot nyújtotta örömeiben beteljesülő boldogság: „*Szabad lélekkel élj – 's mit a' jelen / Lét nyújt, vedd el, - ne légy békételen*” (Rózsa, 111. o.)

A bordalköltő epikureuszi életbölcességének ismerjük jeles képviselőit a világirodalomból (Beranger) és a magyar irodalomból egyaránt (Petőfi, Vörösmarty). A borban fölfele szálló gyöngy és a hazafias lelkesedés képzetköre összekapcsolódik, s a szerző önmagát bordalainak előadója szerepében tünteti fel. Nos, ilyesmivel kísérelte meg Örhalmi Tivadar, azaz Fekete Úr, helyenként tetten érhető kölcsönszóhasználatával. A „Honhoz című vers patetikus hangú óda, de népdalt is költ, a „Bokrok közt kökényt szed a lány” kezdetűt. Szellemben Zöld úr álnév alatt csatolja a Rózsa lapjaihoz az első bírálatot, Kék, azaz Tóth Antalnak a Kén-esső 's a' szerencsétlen házasság című elbeszéléséről.

Az irodalmi közéletben epigrammáival, s főleg az ó-görög irodalomból vett műfordításaival tűnt fel Szücs Dániel, aki ez idő tájt tógátus diák volt, majd 1848-tól a Kisfaludy Társaság lesz a tagja. Eromachus, Rényi és Virányi neveket találja ki magának. Az első illik a versfordításaihoz. A Teusi lantos után szabadon alcímmel ellátott Rózsa nem más, mint a kis erőltetett almanach-líra sajátos szófordulatainak és a szerző antikos műveltségének ötvözet. Mondanivalóját szabályos hét szótagú jambikus lejtésű sorokba igyekezett rendezni. Gyöngybetűvel írták be az Éjki-rálynéhoz című hosszabb terjedelmű magasztos hangú ódát, melynek kezdő képeiben lunáris motívumrendszer, holdszimbolika szerepel. A kedvese után epekedő ifjú Endümion, a pásztorfiúból lett király segítségével reménykedik: „*Így majd szerelmesen mosoly felém / A pártütő kökény-szeme.*” (Rózsa, 97. o.)

Jó érzékkel választott másik álnévet bordalainak, melyeket Anakreon után szabadon megjegyzéssel látott el. „*Csatára menj te, ádász / Pincébe lejtelek én le / ... Mert jobb ha mámorosan / Mint halva fekszem úgy-e?*” Rényi álnév alatt rótt meg Fekete Jánost, azaz Zöld urat előbb említett szigorú bírálatáért.

A gimnázium 4. osztályától kezdve tanult Pápan a teológiai akadémia elvégzéséig Halka Sámuel, aki a Rózsa második számától az utolsóig folyamatosan publikált. Tollából Tavy Ödön és Álmos álnév alatt dalok, ódák, sőt, tanulságos állatmesék kerültek ki. Kölcsönt magasztalja egyik ódája, a Világunk címűben pedig a magyarság kihalásának herderi jóslatát idézi. Lírájának másik része elégikus hangvételű, ideálját, a választott kedvest virágok jelképezik. Tanmeséi A sas és foglyok, A havi rózsák, A Fecskék mellett talán A Fülemile a legszellemesebb, melyben a tanulás-tanítás ellen próbál tréfásan felszólalni.

A Rózsa-t olvasva meglepetéssel tapasztaltuk, hogy drámakíséletekre bukkanunk. Dömjén Ferenc egy vígjáték, s egy szomorújáték megalkotására is vállalko-

zott, s emellett publikált verseket (Farsangi könyv, Lugos), elbeszéléseket (Pünköszt Napja), epigrammát, mesét, viccet, azaz Neveltető Pilulát is. Mivel az ő nevét a Pétőfi-kutatók önképzőkori működése miatt amúgy is ismerik, szeretném a figyelmet drámáiról arcúlatára ráirányítani. A Pénz Emberség című egyfelvonásos valóban élvezetes alkotás, amely magán viseli Kisfaludy Károly: A kérők című vígjátékának hatását. A korabeli színlapok tanúsága szerint Pápán 1824. december 7-én színre került A' kérők mulatságos Víg Játék Kisfaludy Károly Úrtól, melyet Dömjén minden bizonnyal ismert. Ha nem a Kilényi Nemzeti Színjátszó Társasága, akkor valamely más vándorszínész társulat közvetítette a mi szerzőnk számára a máig közismert színdarabot, melyet 1819 óta, a siker reményében, gyakran tűztek műsorukra Thalia papjai.

A Pénz Emberség című színdarabnak szánt mű szereplői az örökké latinizáló táblabíró, Fukarfi, ennek lánya, Eszter, a két kérő, s ezek inasai. A cselekmény középpontjában a leánykérés problémája áll. Fukarfi beszélő neve fő jellemvonását hangsúlyozza, alakjában a latinos műveltségű Perföldy és Baltafy ízes-magvas magyarsága ötvöződik. A pénzforgatásból élő polgár és a maradi köznemes figurája sajátosan olvad itt egybe. A kérők és inasaik vetélkedése, a tárgyi környezet illeszkedése a helyzetkomikumokhoz sok apró ellesett fogásról árulkodik.

Szomorújátéka nagyobb lélegzetvételű: a három felvonást négy lapszámban folytatólagosan jelentette meg. Címe: Rózsa vagy a' kétszínű. Témája szerelmi tragédia cselvetéssel, haramiákkal, végzetes félreértésekkel. Rokontható a kor egyik legismertebb, népszerű témát feldolgozó művével, Shiller Haramiák című drámájával, valamint az 1824-ben Pápán előadott Árulás és szerelemföltés című (öt felvonásos) szomorújátékkal.

Rögtönis drámája a cselvetés eseményszervező erejére épít, Ravaszdy ezzel távolítja el egymástól a szerelmeseket. A címet az magyarázza, hogy a rózsa mint a hűség jelképe és a boldogság záloga jelenik meg a műben, ám a tragédiák ellenére is tovább virágozik, ezért a kétszínű jelzőt kapja. A záró képben a halálban egyesülő ifjak sírjára ültetik.

Az itt közölt lírai alkotásai közül témaválasztása miatt A' Színészet című verset említhetjük, mely élménybeszámoló is lehet. „*Szűk színházunkba elmenék / Osztatni gondomat / Adott darabba meglelém / Lefestve sorsomat.*” (Rózsa, 251. o.) Nádasdy Lajos A pápai_köszínház története című tanulmányában sok hiteles forrást felhasználva bizonyítja, hogy az 1820-as, '30-as években Pápán a vándortársulatok rossz idő esetén a Griff fogadó nagytermében, a' Szálában' játszottak.

Tarczy Lajosnak a dráma és a színjátszás jelentőségéről, kulturális hatásáról, erkölcsi neveléséről vallott nézetei, valamint Bocsor István közismert színészpartolása alapján joggal feltételezzük, hogy a református főiskola növendékei részt vehettek színi előadásokon. Dömjén pedig elég bátor volt ahhoz, hogy a látottakhoz hasonlóval maga is próbálkozzék.

A Rózsa szépirodalmi folyóirat anyagának feltárása során bepillantottunk a múlt század közepének közköltészetébe, s annak diákköltészetébe. Megfigyelhettük, hogy a diákok hogyan próbálták érzéseiket, gondolataikat a kor ízlésvilágához igazítva anyanyelvükön kifejezni. A reformkor nagy költőinek szóhasználatához való ragaszkodásuk olvasottságukat tükrözi. Szabadidős hetilapjuk, mely tollforgatásra, önművelésre, a magyar nyelv ápolására ösztönözte az ifjakat, méltó az elismerésre.

Tisztelettel hajtunk főt a gondos kezek előtt, akik megőrizték számunkra a múlt diákirodalmának ezt az emlékét.